

FOLCLORISTUL ENEA HODOȘ (1858 - 1945)

Virgiliu Florea

Component al unei "dinastii de cărturari ardeleni de rasă",¹⁾ din care mai făceau parte Nerva Hodoș și Alexandru Hodoș (Ion Gorun), frații folcloristului, cu atâtea merite pentru cultura românească, Enea Hodoș provenea dintr-o familie cu vechi tradiții patriotice și cărturărești. Tatăl său, Iosif Hodoș, viitor academician și membru fondator al Academiei Române, îndeplinise, la numai 19 ani, funcția de secretar al Adunării de pe Câmpia Libertății și pe aceea de viceprefect de legiune în timpul revoluției de la 1848 fiind ales, apoi, vicecomite al Zărandului (pe care l-a reprezentat strălucit în parlamentul de la Budapesta), președinte al "Societății pentru fond de teatru român" și secretar al doilea al "Astrei", remarcându-se nu numai ca un bun organizator, ci și ca un om de aleasă și întinsă cultură.

Pe linie paternă, Enea Hodoș era nepotul protopopului Simeon Balint, de asemenea cu preocupări cărturărești, și el una din figurile marcante, ca prefect de legiune al revoluției transilvănene de la 1848.

Născut la 31 decembrie 1858 în comuna Roșia din Munții Apuseni, viitorul folclorist își începe învățătura în localitatea natală, pentru a se perinda, apoi, pe la școlile din Baia de Criș, Arad (gimnaziul de aici era o ctitorie a tatălui său), Brașov și Blaj, afirmându-se, peste tot, ca un elev strălucit.

La încheierea studiilor secundare, Enea Hodoș va frecventa, după obiceiul timpului, universitățile din Viena și Budapesta, studiind, timp de patru ani, medicina, pentru a urma apoi, din cauza unor "împrejurări familiale neprielnice"²⁾ (era vorba, probabil, de

moartea, în același an, 1880, a tatălui și a bunicului său dinspre mamă), cursurile Facultății de Filosofie și Litere. Ca membru al Societății Academice “România Jună” din Viena și, respectiv, al Societății de Lectură “Petru Maior” a studenților români de la Univesitatea din Budapesta, este acaparat de idei junimiste, trădând și alte preocupări cărturărești, după cum o denotă lucrarea *Elemente maghiare în limba română*, distinsă cu un premiu “la concursul premiilor anuale, acordate de universitate studenților de la diferite facultăți”.³⁾ Tot în perioada studenției, are loc și debutul lui Enea Hodoș ca scriitor, prin publicarea, în revista “Aurora Română” din Cernăuți a nuvelei *Anna* (1882).

Revenit acasă “cu absolutor de la facultatea filosofică vieneză”⁴⁾, Enea Hodoș se dedică învățământului, pe care-l va servi, cu pricepere și devotament, timp de aproape două decenii (1886 - 1905), fiind apreciat drept “unul din cei mai străluciți profesori ai Ardealului de dinainte de Unire”.⁵⁾ La Sibiu, unde funcționează mai întâi (1886 - 1888), devine membru al cercului de la “Tribuna”, ziar în paginile căruia va și debuta, în 1888 ca și folclorist, prin publicarea a trei snoave populare, auzite de la George Coșbuc și Ioan Paul. Mai târziu, când episcopul Nicolae Popea îl invită, în 1888, ca profesor de limba și literatura română la Institutul Teologic - Pedagogic din Caransebeș, Hodoș devine un fel de reprezentant al intereselor tribuniste în localitate și jur, căutând chiar subvenții pentru ziar, care trecea prin dificultăți financiare. Din păcate, Enea Hodoș este nevoit să părăsească, în 1905, cariera dascălească de la Caransebeș, din cauza conflictului său cu “unii consistorialnici de la cârma eparhiei”. Reîntorcându-se la Sibiu, intră în redacția “Telegrafului român”, pe care n-o va părăsi până la moarte, cu excepția a câteva luni din anii 1919 - 1920, când Consistoriul Arhidiecezan îl trimitea, ca profesor și director provizoriu, să organizeze școala normală din Sighetul Marmației.

Răspunzând trebuințelor spirituale ale timpului său, Enea Hodoș a ilustrat numeroase domenii de activitate, câștigându-și merite dintre cele mai importante. Ca profesor, a publicat mai multe manuale didactice, cel mai cunoscut dintre acestea fiind *Manualul de istoria literaturii române* (1893) care a întrunit aprecierile

laudative ale lui N.Iorga. Apărute în 2 - 6 ediții, manualele sale școlare s-au bucurat, odinioară, de o largă răspândire în Banat, Ardeal și Bucovina, făcând bune servicii învățământului românesc, “folosirea în școală a manualelor manuscrise fiind oprită”⁷⁾, pe atunci, de autorități.

Ca lingvist, a militat pentru impunerea principiului fonetic în scrierea românească; a realizat “o bună explicație” a subdialectului bănățean, entuziast apreciată de B.P.Hasdeu și Il.Chendi; a întocmit, “pentru școale și particulari”, un *Mic dicționar* (1929), de asemenea bine apreciat, cuprinzând “peste 15.000 de neologisme, cuvinte străine, unele provincialisme ș.a.”.

Ca istoric, a înfățișat “viața și lucrarea” unor cunoscuți luptători naționali, în publicații ca: *Simeon Balint. Din istoria vieții sale, Fapte și lupte din Munții Apuseni și ai Ardealului în 1848 - 1849* (1913, Ed.a II-a, 1927), *O viață de luptă, suferință și nădejde. Însemnări biografice* (despre Iosif Hodoș, 1940), *Scrisori* (1940), *Din corespondența lui Simeon Bărnăuțiu și a contemporanilor săi* (1944), dându-ne tot în 1944 și “o lucrare de evocare - pe temeuri documentare arhivistice (e vorba de volumul *Cercetări. Cu privire la trecutul școalelor confesionale ortodoxe din Ardeal - n.n.)* - a unor episoade, până la dânsul lacunar tratate, din trecutul pe cât de măreț, pe atât de zbruciumat al școalelor confesionale ortodoxe de dincoace de munți”⁸⁾

Ca răspânditor al culturii în masele largi, a înființat și a condus, ca director, o bibliotecă populară, “Biblioteca noastră” în care au ieșit aproape o sută de numere, cu bun și variat material literar (Gr.M.Alexandrescu, V.Alecsandri, Al.Odobescu, I.Creangă, I.Slavici, G.Coșbuc, B.Ștefănescu Delavrancea, Al.Vlahuță etc.), volumul consacrat lui Eminescu, *Câteva poezii* (1901), fiind considerat drept “singura culegere de versuri eminesciene apărute în Transilvania înainte de Unire”⁹⁾

Ca traducător, activitate începută ca elev la Blaj, în paginile revistei manuscrise “Filomela”, Enea Hodoș a contribuit la popularizarea literaturilor străine prin bune transpuneri (unele din original) în românește, ca acelea, predilecte, din Turgheniev, *Clara Milici* (1890) și *Ceasul* (1909), scriitor de dragul căruia a învățat

singur rusește. Pe lângă Turgheniev, din care a tradus - ne-a mărturisit, pe vremuri, una dintre fiicele sale, Astra Marcu Hodoș - și romanul *Fum*, rătăcit în timpul războiului, cu toate că, aflat pe pat de suferință, îl ținea sub căpătâi, Enea Hodoș a tradus și din Oscar Wilde și Bret Harte, după cum o arată puținul din ce se mai păstrează astăzi din odinioara atât de bogată arhivă a familiei. A tradus, de asemenea, din J.Richepin, *Constantin Guignard* (1981).

Mai importantă pentru cultura românească este însă activitatea scriitoricească și de folclorist a lui Enea Hodoș. Format la școala realismului european (Turgheniev, Zola, Dostoievski) și împărtășind idei junimiste, Hodoș realizează în volumul *Schițe umoristice* (1897), câteva proze realiste, adevărate “copii de pe natură”, frizând, pe alocuri, naturalismul, inspirate din viața micii burghezii provinciale. Favorabil apreciat de Il.Chendi și Ion Breazu, volumul i-a atras ostilitatea unor prelați bănățeni, care s-au regăsit în prozele lui Hodoș (*Fragmente vechi, Obiceiul pământului, Un contrar*), ca fiind vicioși, profitori și corupți, scandalul creat ducând la plecarea scriitorului din Caransebeș. Pe urmele lui Caragiale, Hodoș îi satiriza și pe gazetarii demagogi, lipsiți de convingeri și de idealuri majore (bobocii națiunii), pe “un diurnist semidoct și stângaci” (*Un pas hotărât*) sau pe un pensionar “al cărui singur scop este să se hrănească și să bea bine”¹⁰⁾ (*La masă*). Dar cea mai realizată, antologică chiar, rămâne schița *Bătrâna*, inspirată, ca și viitoarele povestiri ale lui I. Popovici Bănățeanul, nefericitul elev (căci a murit de tânăr), sub numele de Niță Popovici, al lui Hodoș, atât de apreciat, ca scriitor, de Titu Maiorescu; din mediul meseriașilor bănățeni, un zidar în cazul de față, pe care nu-l pot scăpa de patima beției nici suferințele și nici moartea, în cele din urmă, a bătrânei sale mame. Cele două personaje sunt atât de veridic, de convingător conturate, fără însă ca scriitorul să cadă în melodramatic. Remarcabilă este, de asemenea, și realizarea artistică a schiței lui Hodoș, căci, “asemenea fratelui său, Ion Gorun, el se anunța un bun stilist”.¹¹⁾

Dacă activitatea sa scriitoricească a fost totuși, una conjuncturală, mai insistent l-a preocupat pe Enea Hodoș folclorul, “cărui i-a adus servicii atât de prețioase”¹²⁾. Fascinat, în copilărie, de colecția *Poezii populare ale românilor* (1866), pe care tatăl său o primise în dar,

în 1867, de la colegul său de Academie Vasile Alecsandri, Hodoș s-a format, ca folclorist, sub îndrumarea acțiunilor întreprinse de Ioan Al. Lapedatu și I. Micu Moldovan ("Moldovănuț"), profesorii săi de la Brașov și respectiv, de la Blaj, care au întocmit cu elevii importante culegeri folclorice. Ajuns la Caransebeș, Hodoș apelează și el la ajutorul elevilor săi de la Preparandie, la al acelora care "aveau dispozițiuni pentru asemenea lucruri", 103 la număr, deținând, în scurtă vreme, o "mulțime considerabilă de cântece populare", "mai mult de două mii de cântece lirice și epice",¹³⁾ adunate din cca. 83 de localități din actualele județe Caraș - Severin, Timiș, Arad¹⁴⁾, Mehedinți și, respectiv, din câteva comune ale Banatului sârbesc. De publicat, a publicat, în urma unei riguroase selecții estetice, un număr de 988 de texte, grupate în nouă colecții, azi adevărate rarități bibliografice: *Poezii populare din Banat*, I. (*Lirica* (1892); II. *Balade* (1906); III. *Descântece* (1912); *Cântece cătănești* (1894?); *Cântece bănățene* (1898); *Cântece cătănești* (1898); *Literatura populară aleasă din diferite colecțiuni* (1901); *Frunzulite din război* (1918?); *Frumoasa din nor și alte povești* (1914?); ed a II-a, 1927). Dintre acestea, colecția din 1892 reprezintă "cea mai de seamă culegere de lirică bănățeană, care întrunește deopotrivă valoarea estetică a materialului cu exigența științifică a alcătuirii ei"¹⁵⁾, aprecieri ce pot fi extinse, în bună măsură și asupra celorlalte colecții ale lui Hodoș.

De altfel, Enea Hodoș s-a manifestat ca un folclorist riguros, care indică, în chip obișnuit, variantele, ca și principalele detalii tehnice ale culegerii: culegătorii și profesia acestora, localitățile cercetate, ba chiar și informatorii de la care s-a cules, cu vârsta, profesia și sursele acestora, deși în privința acestora din urmă, a subiecților anchetați; folcloristul n-a fost atât de consecvent. Remarcabilă de-a dreptul și cu totul nouă în folcloristica românească este notarea, în cazul a 1-2 descântece, a gesticeii informatoarei.

Ceva mai puține date avem despre volumul său de povești, *Frumoasa din nor...*, în legătură cu care Hodoș indică doar culegătorul - însuși folcloristul și sursa poveștilor: "Subiectele acestor povești au fost auzite unele din gura poporului bănățean, altele de la bunica mea, Carolina Balint, în Roșia Abrudului"¹⁶⁾.

Despre aceste povești, “puternic nuvelizate cu personaje purtând nume “adesea romanțios”, dar și cu unele “episoade” și motive neobișnuite în repertoriul popular”, se afirmă că sunt “mai mult operă literară decât culegere folclorică”.¹⁷) Nu-i însă mai puțin adevărat că unele povești: *Lupul cu cap de fier și băiatul Irimie, Grincu Frunză, Fratele și sora, Serilă, Mezilă și Zorilă*” redau cu fidelitate schema epică întâlnită și în alte variante”,¹⁸) fiind, cu alte cuvinte, operă autentic folclorică și nu creații originale, în genul aceloră scrise de Slavici, ale cărui povești le și recenzează.¹⁹)

Față de alți folcloriști bănățeni (George Cătană, Emilian Novacoviciu etc.) Enea Hodoș s-a remarcat și prin unele preocupări teoretice, vizând originea, circulația, trăsăturile și destinul folclorului românesc, ca și relațiile acestuia cu literatura cultă. Li se alătură importante indicații de ordin metodologic, de îndrumare și comentare, prin numeroase recenzii, a mișcării folcloristice a timpului, precum și unele tentative notabile de definire și clasificare a principalelor categorii ale folclorului românesc, cu referiri speciale la literatura populară bănățeană. Parte din ele (*Ceva despre descântece, Balade bănățene, Cătănești*) au fost publicate, alături de un număr mare de evocări, “închinată amintirii celor dispăruți ai neamului”. în volumul, semnificativ intitulat, *Literatura zilei* (1941).

Pe baza acestei “prea smerite” (cuvintele aparțineau folcloristului) activități literare și științifice, Enea Hodoș a fost ales în 1904, membru corespondent la secția literară a Academiei Române,²⁰) calitate pe care a deținut-o până la moarte, survenită la Sibiu, în ziua de 25 iulie 1945. Academia Română, Institutul de Istorie Națională a Universității Ardealului, Arhiepiscopia Sibiului și redacția “Telegraful român”, precum și unul dintre foștii săi elevi i-au adus folcloristului un ultim și binemeritat omagiu.

Enea Hodoș (stânga), alături de frații săi Ulpiu și Sabin

NOTE

1. Ion Breazu, *Iosif Hodoș*. în *Transilvania*, 72 (1941), nr.7, p.511 Pentru o mai deplină documentare în materie, cf. Virgiliu Florea, *Folcloristul Enea Hodoș*, 50 de ani de la moarte, Cluj-Napoca, Transilvania Press, 1995, 228 p.+23 ilustrații.
2. Aurel Moaca, *Prof.Enea Hodoș* (1858 - 1945), în "Foaia diecezană", LXI (1946), nr.5-6, p.2.
3. Enea Hodoș, *Autobiografie*, în vol. *Literatura zilei*. Articole diverse, Sibiu, Tipografia Ocr.L.Vestemean, f.a. p.168.
4. Ibidem.
5. Ion Breazu, *Iosif Hodoș*, în "Transilvania", 72 (1941), nr.8, p.-573.
6. Aurel Moaca, art.cit., p.3.
7. Enea Hodoș, *Autobiografie*, p.169.
8. Gr.T.Marcu, *Enea Hodoș, Cercetări, Probleme școlare profesionale (...)*, în "Revista teologică", XXXIV (1944), nr.7-8, p.358.
9. Elena Stan, *Poezia lui Eminescu în Transilvania*, București, Editura pentru Literatură, p.33.
10. Ion Breazu, *Literatura "Tribunei" (1884 - 1895)*, În "Dacoromania", VIII (1934 - 1935); București, 1936, p.86.
11. Idem, ibidem, p.87.
12. Idem, ibidem, p.88.
13. Enea Hodoș, *Prefață la Poezii populare din Banat*, vol.I, Caransebeș, Editor Enea Hodoș, 1892, p.1.
14. Pe cât putem aprecia (căci Hodoș le indică întotdeauna proveniența), textele culese, în mod sigur, din părțile Aradului și ale Zărandului au fost publicate numai în periodice, după cum urmează: *Doine*. Din părțile Aradului, în "Familia", XLI (1905), nr.51-52, p.615 - 616; *Cântece de joc*. De pe la Arad, în "Tribuna", X (1906), nr.239, p.24; *Frunză verde*. Doine din părțile Aradului, în "Convorbiri literare", XL (1906), nr. (jubiliar) 3 - 5, p.438 - 440, reproduse, sub același titlu, în "Epoca", XII (1906), nr.116, p.1-2; *Frunze verzi*. Din părțile Aradului, în "Tribuna", XI (1907), nr.21 (p.3-4) și 31 (p.3); *De joc și veselie*. De pe la Arad, în ibidem, nr.37, p.2; *Doina Iancului*. Din Zărand, în "Calendarul bunului creștin pe anul comun de la Hristos 1923", Sibiu, 72 (1922), p.45
15. Ovidiu Bârlea, *Istoria folcloristicii românești*, București, Editura Enciclopedică Română, p.304.
16. E.Hodoș, *Frumoasa din nor și alte povești*, Oravița, Editura autorului, 1927, p.196.
17. Ovidiu Bârlea, lucr. cit., p.305 - 306.

18. Idem, ibidem, p.306.

19. Cf. Enea Hodoș, *J.Slavici, Povești, București, "Minerva", 1908, I vol. de 276 pp. Prețul: 1.50 lei*, în "Luceafărul", VIII (1909), nr.12, p.279 - 280. (Dări de seamă).

20. Cf. "Analele Academiei Române", Seia II. Tom XXVI, 1903 - 1904, Partea administrativă și dezbaterile, București, 1904, p.169, 196 - 198, 219, 228. Vezi și Ilarie Chendi, *Doi membri corespondenți ai Academiei. Enea Hodoș și Dimitrie Dan*, în "Sămănătorul", III (1904), nr.14, p.217 - 219.

SUMMARY

The Folklorist Enea Hodoș (1858 - 1945)

Enea Hodoș was a correspondent member literature department of the Romanian Academy, he was the author of several schoolbooks, writer, linguist, translator, historian and, first of all, a brilliant folklorist. The texts he rigorously selected and published in nine collections were culled from the districts of Caraș-Severin, Timiș, Arad, Mehedinți and from the Serbian Banat.